

Do Stínadel za písní Vontů: místo, artefakty, lidé

Josef Nešpor

Jméno Jaroslava Foglara se již pomalu vytrácí z povědomí současné mládeže a zájem o jeho dílo se přelévá do okruhu odrostlejších příznivců, či přímo pamětníků. Životní cesta tvůrce Rychlých šípů se skončila již před patnácti lety. Jeho literární odkaz ovšem nadále zůstává přítomný, včetně doposud nezodpovězených otázek, jež se k němu vážou.

Stínadla, tajemná stará městská čtvrť uzavřená vůči okolí a opředená četnými pověstmi. Jsou jen a pouze hříčkou v myslí jejich autora, či lze nalézt některé jejich části i v reálném světě okolo nás? Bylo marné pátrání desítek Foglarových čtenářů po kostelu svatého Jakuba, Červených schodech či Černé vodě? Miloš Dvorský, autor monografie *Mýtus zvaný Stínadla*,¹ se na tyto otázky pokouší nalézt odpovědi. Hned v úvodu naznačuje, že některé stínadelské prvky svůj předobraz skutečně mají a hodlá přednést důkazy o jejich existenci.

Co vlastně představují Stínadla? Čtenáři, který se snad ještě nikdy nesetkal s tímto označením, musíme prozradit, že Stínadla jsou fikčním prostorem, jehož tvůrcem je Jaroslav Foglar; autor ve své době známý a populární, v letech nesvolby proskribovaný, v období devadesátých let rehabilitovaný a dnes již pomalu odcházející do zapomnění. Příznivci jeho díla nadále existují, ovšem jejich věk je stále častěji daleko za hranicí chlapectví. Právě těmto odrostlejším zájemcům Dvorský adresuje svou knihu, v níž hledá možný reálný předobraz Stínadel. Svého úkolu se ujal zodpovědně, a přestože naznačené spekulace občas činí krok do prázdna, většinu času nás autor provádí po stezkách faktů a ověřených tvrzení.

Stínadla jsou u Jaroslava Foglara spojena hned s několika romány. Jedná se zejména o tzv. stínadelskou trilogii, která zahrnuje knihy *Záhada hlavolamu*, *Stínadla se bouří*, *Tajemství Velkého Vonta*, a dále jsou tematicke Stínadel velmi blízké dobrodružné spisy *Tajemná Řásnovka* a *Poklad Černého delfína*. Tímto je nastíněn základní literární okruh, z nějž Dvorský zahajuje pátrání. Autor se nespokojil s prostým popisem vytvořeného fikčního světa a jeho možných průníků s reálným světem, ale na základě podložených argumentů konstruuje pohnutky, které mohly Foglarův tvůrčí proces ovlivnit. Dvorský ovšem správně poznamenává, že přes detailní pátrání v archivech a starých publikacích lze mnohé inspirační paralely

¹ DVORSKÝ, Miloš (2011). *Mýtus zvaný Stínadla: Rychlé šípy, Vontové a hlavolam – realita versus fikce*. 2., rozš. vyd. Praha: Zdeněk Bauer, 238 s.

doložit jen nepřímě. Často tak vstupujeme na tenký led předpokladů a hypotéz, který pod námi dokáže povážlivě zapraskat.

Dvorský na fikční prostor Stínadel pohlíží jako na mýtus, tedy bájně vyprávění s možným reálným základem. Jak dalece se ale lze pouštět při hledání inspiračních zdrojů? Autor se rozhodl pojmut problém poměrně široce, neboť ve svém pátrání začíná od Foglarova dětství, odhaluje jeho okruh zálib a zajímá se i o způsob práce v časopisech Mladý hlasatel a Vpřed. Zvolená šíře záběru ovšem nekoresponduje s rozsahem dvoustředstránkové knihy. Snad kdyby si autor vybral jen některé dílčí problémy, jež by probádal do patřičné hloubky, získala by monografie značně na ceně. V této podobě ji lze přijmout spíše jako velmi zevrubný úvod do dané problematiky či obsáhlou koláž postřehů, citací a vzpomínek vztahující se k tématu. Pro potřeby textu populárně-naučného ražení je toto zpracování dostačující, nenaplnuje ovšem bezesbýtku sliby dané čtenáři na začátku knihy.

Poněkud úsměvně je „varování“ umístěné v úvodu. Formulka *„Pokud nechcete znát inspirační zdroje pro romány Záhada hlavolamu, Stínadla se bouří a některé další, nečtěte tuto knihu a odložte ji.“* je jistě užitečná pro čtenáře, který monografii otevřel omylem. U člověka vedeného k přečtení odborným zájmem vyvolává jistě rozpaky, nehledě k tomu, že autorskou skromností také příliš neoplyvá.

Text monografie je rozdělen celkem do patnácti kapitol. Nad rámec tohoto rozčlenění je možno rozlišit tři po sobě jdoucí užší tematické okruhy. V prvním z nich nás autor seznamuje životním příběhem Jaroslava Foglara, s jeho mládím, profesním životem, z něj pak především s činností v časopisech Mladý hlasatel a Vpřed, a dále s jeho zálibami. Stranou nemohla zůstat ani Foglarova činnost ve skautingu.

Dvorský notně čerpá ze vzpomínek samotného Foglara, akcentuje jeho celoživotní věrnost Praze, lásku k přírodě a touhu po dobrodružství. Tyto „základní konstanty“, neodlučitelně spjaté s osobou Jaroslava Foglara, jsou pak dále rozvíjeny, konkretizovány a dávány do souvislostí s jeho dílem. Dvorský v závěru konstatuje, že Foglar ve svých knihách kombinoval vzpomínky na dětství, realie ze svého dospělého života, vyprávění přátel a inspiraci čerpal také z četby populární, místy až brakové literatury.

Autor se snaží (a po většinu času tak i koná) hodnotit všechny zjištěné skutečnosti s odstupem a pokud možno nezaujatě. Přes tuto snahu se v některých případech neubránil nekritickému obdivu Foglarovy práce, která sice byla bezesporu výjimečná, ovšem rozhodně ne bezchybná. To platí například o snad až přílišném vyzdvížení časopisu Mladý hlasatel bez zmínky o jeho záporech či časopiseckých konkurentech.

V rámci první části knihy je též poměrně značná pozornost věnována tematice skautingu a Foglarově působnosti v této organizaci. Domnívám se, že tyto pasáže by měly být redukovány vzhledem k faktu, že Stínadla, respektive romány pojednávající o Stínadlech, mají se skautingem jen málo společného. Rychlé šípy jsou

čtenářským klubem časopisu a nikoliv skautskou družinou. Přestože je skautská myšlenka v mnohém podobná s činností Rychlých šípů i obdobných klubů popisovaných v knihách, jsem přesvědčen, že skauting měl na výslednou podobu Stínadel spíše menší vliv.

Ve spojitosti se skautingem se Miloš Dvorský bohužel nevyhnul některým zažitým (a nepřesným) tvrzením, která jsou spjata s osobou Jaroslava Foglara. Na str. 32 tvrdí, že Foglar „ve skautingu nalézal a viděl ideální příležitost pro rozvoj mladých chlapců.“ (Dvorský, cit. v pozn. 1, s. 32) Skauting byl nepochybně značně spjat s Foglarovým životem, ovšem pro Foglara byl více prostředkem nežli cílem.² Výběrovost skautingu navíc nekorespondovala s jeho snahou oslovit širokou veřejnost dospívajících.

Druhý pomyslný okruh se týká samotného fikčního světa Stínadel a jeho přesahů do reálného světa. Dvorský věnuje pozornost architektonické stránce Stínadel, vyjmenovává důležité artefakty, které jsou s nimi nerozlučně spjaty (ježek v kleci, létající kolo) a jeho zájem dopadá taktéž na postavy vystupující v příbězích. Autorovi se podařilo doložit některé možné inspirační zdroje a po stránce faktografické mu nelze nic vytknout. Ocenění si zaslouží soupis signifikantních prvků hledaného „města X“, v němž bychom mohli pomýšlet na umístění Stínadel. Hledání Stínadel ale končí již po šesti stránkách a zájem se přesunuje na obyvatele bájně čtvrti – *Vonty*. Dostáváme se k nim ovšem poněkud obšírně a oklikou přes obecný jev dětských part a skupin.

Významná pozornost je věnována ježku v kleci – nejdůležitějšímu artefaktu Stínadel. Dvorský dokládá historii hlavolamu i jeho pravděpodobný původ v zámoří. Zde je ovšem rozpor s Foglarovým tvrzením, že autorem myšlenky hlavolamu je on. Otázka, zda hlavolam skutečně vymyslel (nezávisle na jiných vynálezcích), či použil inspiraci odjinud, vyřešena není a pravděpodobně ani nebude. Dvorský o výlučném autorství Foglara ale nahlas pochybuje.

V podobném duchu se nese pasáž pojednávající o létajícím kole Jana Tleskače. Dvorský dokládá, že pokusy o sestrojení létajícího prostředku poháněného silou lidských svalů jsou známy dlouho před napsáním prvního stínadelského románu. I v tomto bodě si Foglar nárokoval myšlenkové vlastnictví, přestože je mnoho důkazů, které jeho tvrzení vyvracejí. Budiž kladně hodnoceno, že se Dvorský nepokusil tyto rozpory zakrýt či marginalizovat. Naopak poskytuje dostatek ověřených údajů, díky nimž si lze na problém vytvořit vlastní názor.

Třetí a závěrečný okruh monografie pojednává o zživotnění stínadelské legendy. V této části opouštíme cestu hledání inspiračních zdrojů. Dvorský naopak sleduje, jak stínadelská tematika ovlivnila své čtenáře, případně do jakých podob se transformovala. Autor dokládá spontánní vznik nových „vontských hnu-

² Viz například nově vydaný titul *Ježek v kleci. Dosud nepublikovaný rozhovor Pavla Maurera s Jaroslavem Foglarem 1982–1985*. Praha: MauMau, 2013.

tí“ na různých místech republiky zvláště v osmdesátých letech a na počátku let devadesátých, připomíná amatérské i profesionální filmové snímky s tematikou Stínadel a vontství i divadelní hry vzniklé z Foglarova námětu. Dokazuje tím, že stínadelský mýtus byl v době největší slávy dostatečně životaschopný. Stínadla se stala obecně známým, jasně definovaným fikčním prostorem, který dokázal překročit rámec díla, do nějž byl původně uzavřen.

Tvůrčí nadšení, které z monografie přímo číší, bylo jistě hnacím motorem autora. Živelnost bádání se do textu znatelně promítla, ovšem ne vždy s pozitivními výsledky. Nejvíce se autorova spontaneita projevuje v přehlednosti, respektive nepřehlednosti a logické výstavbě textu. Ač se Dvorský snažil v názvech kapitol vyznačit okruh zájmu (*Kde jsou, nebo nejsou Stínadla?*; *Vontové, Františkáni a Petráci*; *Ježek v kleci*; *Létající kolo* aj.), nedokázal na něj svou pozornost plně soustředit. Z tohoto důvodu trpí text poměrně výraznou inkoherencí, která v něm znesnadňuje orientaci. Kupříkladu kapitola *Kde jsou, nebo nejsou Stínadla?* čítá sedm stran a pohybuje se spíše v teoretické rovině. Přitom důležitá pasáž o pražském Josefově, z něhož mohla Stínadla vyrůst, je vložena až o několik stran dál v kapitole o Vontech.

Z odborného hlediska by monografii prospělo zhutnění předkládaného materiálu a jeho očista od méně podstatných či nesouvisejících linií, čímž by se eliminovalo těkavé přelétávání od jednoho tématu k druhému. Musíme si ale klást otázku, zda by byl poté text přijat laickou veřejností podobně jako teď, neboť zvláště jí je určen.

Náš pohled na problematiku užitého funkčního stylu je pro zhodnocení monografie zásadní. Miloš Dvorský v knize balancuje mezi populárně naučným a odborným stylem. Rozsáhlý poznámkový aparát i množství literatury, z níž čerpal, dokládá hluboký zájem o danou problematiku. Orientace na laického, leč poučeného čtenáře nás nutí publikaci zařadit do okruhu literatury populárně-naučné. Tento fakt ovšem snižuje hodnotu monografie pro literárního vědce, který ji může s úspěchem použít jako inspirační zdroj a podklad pro další bádání.

Jak tedy celkově zhodnotit danou monografii? Budeme-li na ni pohlížet jako na vědeckou práci, musíme konstatovat, že se autor nevyhnul větším či menším chybám a omylům, které zbytečně srážejí její hodnotu. Uchopíme-li knihu jako text populárně-naučný, zmírníme některé výtky, především malé ponoření se do dílčích problémů. Potíž s inkoherencí textu bohužel nadále přetrvává. Naopak je nutno vyzdvihnout množství pramenů, z nichž Dvorský ve své práci čerpá. Obsáhlý výčet knih, článků, filmových i rozhlasových materiálů dokládá snahu autora předkládat pouze podložená tvrzení. Přijmeme tedy monografii Miloše Dvorského jako dílo, na jehož základě lze založit studium fikčního světa Stína-

del, a především jako knihu, která bezesporu potěší všechny zájemce o Jaroslava Foglara a jeho tvorbu.

Mgr. Josef Nešpor
Katedra bohemistiky
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého
Křížkovského 10
771 80 Olomouc
nespor87@gmail.com